

Aleksandar Stipčević

SELEKCIJA INFORMACIJA U REFERATIVNIM
PUBLIKACIJAMA

*Omnibus (scriptoribus) sine ullo professionis, religionis,
doctrinaeve discrimine simpliciter iuxta ordinem commemoratis*
(Konrad Gesner, *Bibliotheca universalis*, 1545)

SAŽETAK. U XVI. stoljeću formuliraju se dva modela referativnih publikacija. Po jednom, koji je branio Konrad Gesner u svojoj knjizi *Bibliotheca universalis*, u referativne se publikacije moraju uvrstiti svi autori bez obzira na njihovu vjersku ili neku drugu pripadnost, dok je drugi model najjasnije izložio talijanski isusovac Antonio Possevino. Po njemu, nepristrana bibliografska i biografska informacija nanijela bi golemu štetu Katoličkoj crkvi, pa stoga zastupa mišljenje da se u referativne publikacije uvrštavaju samo »podobne« informacije, tj. informacije koje neće čitatelja upućivati na knjige heretičkog, nemoralnog, protudržavnog i sličnog sadržaja ili pak na autora čije je ime od Crkve osuđeno na zaborav.

Borba između ova dva modela traje sve do današnjeg dana, no posebno su totalitarne ideologije u XX. st. (fašizam, nacionalsocijalizam, komunizam) primjenjivale model A. Possevina, i to mnogo rigoroznije negoli bilo tko prije njih, te iz referativnih publikacija (bibliografija, biografskih leksikona, enciklopedija itd.) izbacivale sve podatke koji se nisu uklapali u njihov sustav vrijednosti.

Riječi koje smo uzeli kao motto ovog priopćenja napisao je prirodoslovac i bibliograf Konrad Gesner u predgovoru znamenita djela *Bibliotheca universalis* objelodanjenoga u Zürichu 1545. godine. Napisao je to Gesner u najboljoj tradiciji renesanse, ali u vrijeme koje više nije bilo renesansno, jer je u međuvremenu Europa proživjela i proživljavala jednu od najtežih vjerskih, političkih i kulturnih kriza u svojoj povijesti, kriza koju je izazvala Lutherova reformacija s jedne i papinska protureformacija s druge strane. Nesnošljivost tih dvaju tabora uskoro će se osjetiti i na bibliografskom i širem referativnom polju, kao i na svim poljima duhovnoga rada. Gesnerova koncepcija je, zapravo, već u vrijeme kada ju je iznio, bila u suprotnosti s netolerantnom klimom stvorenom pojavom sukobljenih vjerskih i političkih fronta. Ne želeći voditi računa o interesima sukobljenih strana i čvrsto se držeći načela da se u referativnim publikacijama mora dati prostora svim informacijama o knjigama i idejama koje su u njima sadržane, ako je njihova znanstvena, dokumentarna ili umjetnička vrijednost takva da budućem korisniku referativne publikacije može biti zanimljiva, Gesner je formulirao načelo koje će većini sastavljača referativnih publikacija u kasnijim vremenima biti nedostižan ideal.¹

¹ Gesner je sam izložio svoje poglede na bibliografiju u predgovoru svog djela »Bibliotheca universalis«. Vidi o tome Luigi Balsamo, *La bibliografia. Storia di una tradizione*. Firenze, 1984, str. 34—35. Vidi također rad istog autora, *Il canone bibliografico di Konrad Gesner e il concetto di biblioteca pubblica nel Cinquecento*, u: *Studi di biblioteconomia e storia del libro in onore di Francesco Barbera*. Roma 1976, str. 77—95.

Vidjelo se to, uostalom, vrlo brzo nakon što je izašla njegova *Bibliotheca universalis*. Katolici su bili ogorčeni što je u tu bibliografiju uvrstio djela protestantskih pisaca, a protestanti zato što je uvrstio knjige katolika. Katolička protureformacija bila je osobito oštra, pa je Gesnerovo djelo uvršteno u niz popisa zabranjenih knjiga, od onoga tiskanog u Louvainu 1550. godine, dakle svega 5 godina nakon njenog izlaska, pa sve do nekih takvih popisa koji su objelodanjeni sredinom XVIII. stoljeća.²

Sastavljajući svoje djelo *Bibliotheca universalis* Gesner se suočio s još jednim problemom, koji će u različitim varijantama biti prisutan sve do naših dana. U predgovoru je objasnio kako je jedan od ciljeva djela *Bibliotheca universalis* da pomogne čitateljima da se snađu u — prema njegovu mišljenju — prevelikom broju knjiga koje se objelodanjuju, posebno od vremena kada se pojavila tiskarska preša.³ Drugim riječima, Gesner je točno identificirao dva krupna aspekta jednog, u biti, istog problema — problem selekcije bibliografske informacije. Po jednom aspektu ta se selekcija obavlja na osnovi vjerskih, ideoloških i sličnih kriterija, a po drugome na osnovi vrijednosnoga. Ta dva kriterija pojavljivat će se tijekom dalje povijesti bibliografije sve do naših dana. Nerijetko se ta dva kriterija toliko isprepliću da ih je teško razlučiti, posebice u novije vrijeme, kada se selekcija bibliografskih podataka nerijetko koristi da bi se iz bibliografija i drugih referentnih publikacija eliminiralo podatke o nepoćudnim knjigama i o autorima nepoćudnih knjiga.

Nije trebalo dugo čekati da se u bibliografskoj praksi ustali princip protiv kojega se Gesner tako odlučno borio. Sve zaoštreniji odnosi između katolika i protestanata morali su dovesti i na bibliografskom polju do afirmacije jednog kanona koji je postao poguban za dalji razvitak bibliografije, a po kojem bibliograf, odnosno autor biografskog leksikona, enciklopedije i sl. ne smije uvrstiti informacije, ako su one nepoćudne državnim ili crkvenim organima. U drugoj polovici XVI. stoljeća to je stajalište dobilo svoga teoretičara, talijanskog isusovca Antonija Possevina (1534—1611), koji je došao do zaključka da je nepristrana bibliografska ili biografska informacija za koju se zalagao Gesner, nanijela veliku štetu Katoličkoj crkvi. U skladu sa strogom jezuitskom tradicijom Possevino se dao na posao i napisao djelo *Bibliotheca selecta qua agitur de ratione studiorum in historia, in disciplinis, in salute omnium procuranda* (Rim 1593). Possevino je u toj golemoj knjizi selekcionirao, komentirao i klasificirao veliki broj knjiga s namjerom da potencijalnom čitatelju pruži podatke o knjigama koje se preporučuju, tj. koje se mogu čitati bez opasnosti da se u njima nađe nešto što se protivi učenju Crkve i javnome moralu. Possevino je pazio na to da preporučiti ne samo najbolje knjige nego i najbolje autore, odnosno one autore koji se nikada nisu ogriješili o interese Crkve. Drugim riječima, Possevino je izradio djelo koje će u kasnijim stoljećima dobiti brojne imitatore u takozvanim »preporučenim« (rekomandiranim) bibliografijama u kojima se na vrlo perfidan način upućuje čitatelja na čitanje samo onih knjiga, koje veličaju režim, ideologiju, naciju i sl., a prelaze preko drugih informacija, koje bi na bilo koji način mogle ugroziti ustaljeni društveni poredak.

Tim djelom Katolička crkva je definitivno razdvojila »loše« pisce od onih dobrih. Crkva je već ranije »loše« pisce i njihove knjige popisala u *Index librorum prohibitorum* (Rim, prvo izd. 1557), a sada jezuitskom strogošću popisala je autore koji se ne samo preporučuju nego i propisuju. Time je Possevino isključio iz referentnih publikacija sve

² *Alberto Moreni*, La »Bibliotheca universalis« di Konrad Gesner e gli Indici dei libri proibiti. *La Bibliofilia*, 88, 1986, II, str. 131—150.

³ *Konrad Gesner*, *Bibliotheca universalis*. Tiguri, Apud Christophorum, 1545, str. 3.

autore i njihove knjige, koji bi čitatelja mogli navesti na krivi put. Possevino se zato može smatrati jednim od glavnih začetnika one bibliografske prakse i teorije, koja je mnoge bibliografije učinila ne više izvorom informacija, nego dezinformacija.

Zanimljivo je da i Possevino, pokušavajući svoju metodu učiniti prihvatljivijom javnosti, tvrdi da je selekciju autora i naslova učinio uz ostalo i zato što je korisnicima te bibliografije htio uštedjeti vrijeme i trud time što će ih upućivati samo na vrijedne i s vjerskoga i s čudorednog stajališta korektno napisane knjige. Zato se on nije zadovoljio samo nabranjem pisaca i njihovih knjiga, nego je o svakome dao kratke biografske podatke, svoje mišljenje o piscu i njegovim knjigama, a sve s namjerom da upozori čitatelja na ono što je s crkvenog stajališta dobro u njima, a što manje dobro.

Ono što je u spomenutom djelu opširno napisano na latinskom jeziku, sažeo je na talijanskom u knjižici *Coltura de gl'ingegni*, koja je doživjela brojna izdanja u Italiji i drugim zemljama.⁴ U njoj nalazimo izloženu srž njegova učenja o ulozi knjige u katoličkom društvu u kojemu nema mjesta za one knjige čiji sadržaj u potpunosti ne slijedi učenje katoličke vjere.

Intransigentni obrazac po kojem je Possevino izradio svoj model bibliografske i biografske informacije jest najgori koji se uopće može zamisliti, jer isključuje sve one informacije koje mogu podsjetiti čitatelja na postojanje autorâ i knjigâ koji osporavaju službene istine i dovode u pitanje uobičajene moralne i druge društvene norme. Possevino zato tumači što je korisno čitati, ali ne spominje uopće pisce koje ne treba čitati i tako zapravo dezinformira čitatelja o predmetu koji ga zanima. Ne spomenuti, čak ni onda kada ih se napada, heretičke i druge nepoćudne autore, to je princip koji će objeručke prihvatiti mnogi kasniji teoretičari bibliografije i referativnih publikacija, a još spremnije političari i državnici.

U tom se kontekstu izdanje spomenutoga rimskog *Popisa zabranjenih knjiga (Index librorum prohibitorum)* od 1557. (takve su popise i ranije izdavali pojedini vladari, gradovi i sveučilišta), pa do 1948. godine, kao i slični popisi koje su izdavale pojedine države, može ocijeniti kao — greška. Protivnici rimskog *Indexa* su, naime, već u XVI. st. konstatalirali da moraju biti zahvalni njihovim sastavljačima, jer su u njima nalazili skupljeno na jednome mjestu sve što im je bilo potrebno kao oružje u borbi protiv Katoličke crkve. Nitko, naime, ne bi mogao tako kompetentno identificirati autore i knjige (odnosno dijelove knjiga), koji su smetali Crkvi kao što su to mogli učeni sastavljači *Indexa*. Crkva je mogla, naravno, vrlo lako postići ono što je željela tim indeksima, tj. da se određene knjige ne tiskaju i pretiskavaju, da se ne kupuju, ne čitaju, ne drže u kućama itd., ali samo u zemljama u kojima je imala moć da svoju volju provede u djelo, no tamo gdje Katolička crkva nije mogla ljude natjerati na pokornost, *Index* je služio kao sjajan izvor informacija izdavačima da te knjige tiskaju, knjižarima da ih prodaju, zainteresiranima da ih kupe i čitaju itd.; drugim riječima, *Index* je u nekatoličkim zemljama, ali i u mnogim katoličkim, odigrao upravo suprotnu ulogu od one koju su mu namijenili njegovi tvorci. Upravo zato što su mnogi kasniji vladari shvatili da se na taj način zapravo propagiraju knjige nepoćudnih autora nisu napravili tu grešku da izdaju takve popise, nego su slijedili put kojim je krenuo Possevino.

Ubrzo nakon pojave knjigâ Antonija Possevina, a možda i bez veze s njima, neki su bibliografi iz svojih bibliografija izostavljali djela nepoćudnih autora. To je npr. učinio engleski erudit i bibliograf John Pits (1560—1615), koji je sastavio djelo *De Illustribus*

⁴ Antonio POSSEVINO, *Coltura de gl'ingegni*. In Vicenza, Appresso Giorgio Greco, 1598. Posebno o knjizi (o cenzuri, izdavanju, čišćenju of nepodobih rečenica ili stranica, čitanju, distribuciji i sl.) u poglavljima 44—56, str. 92—115.

Angliae scriptoribus, objelodanjeno poslije njegove smrti 1619. godine.⁵ Kao gorljivi katolik u to djelo nije unio djela Johna Wycliffa i drugih opasnih vjerskih reformatora. Takva praksa uskoro će postati prilično česta, a dogoditi će se i to da će se u drugim i daljim izdanjima starijih knjiga izbacivati djela onih pisaca koji su u međuvremenu proglašeni nepodobnima. Dogodilo se to npr. s poznatim djelom *Libraria* firentinskog pisca Francesca Donija. U originalnom izdanju iz 1550. godine uvrstio je Doni sve knjige tiskane na talijanskom jeziku bez obzira na to jesu li one »dobre« ili »loše«, no to je on mogao učiniti prije nego što se pojavio rimski *Index*, a kada je taj objelodanjen i kada je 1580. Donijeva knjiga doživjela drugo izdanje u Veneciji, priređivač je, kako to stoji na naslovnoj stranici, dodao »sve knjige na talijanskom jeziku objelodanjene u posljednjih trideset godina, a odstranjeni su svi autori zabranjenih knjiga«.⁶

Premda XVI. stoljeće nije izmislilo ni selekciju bibliografskih informacija, a još manje instituciju »damnatio memoriae« kojom se nepoćudna osoba osuđuje na vječni zaborav, ipak se može reći da su upravo u tom stoljeću udareni temelji onim devijacijama u bibliografskoj teoriji i praksi koje će vjerskim i državnim vlastima omogućiti manipuliranje informacijama i podređivanje referativnih publikacija političkim, vjerskim, nacionalnim i sličnim interesima.

Bilo bi nemoguće, a i nepotrebno, na ovom mjestu detaljno pratiti kako su bibliografi, leksikografi i drugi tvorci referativnih publikacija kršili princip objektivne i nepristrane informacije u vremenu koje je uslijedilo nakon Possevina, pa će zato biti dovoljno spomenuti samo neke pojedinosti da bi se vidjelo kako je sjeme posijano u XVI. stoljeću dalo bogate plodove.

Lijep primjer institucionalne državne brige da se u referentnim publikacijama ne pojave imena nepoćudnih i opasnih autora imamo u austrijskom zakonu o cenzuri iz 1816. godine, koji je vrijedio i u onim našim krajevima koji su u to vrijeme bili u sastavu Austrijske Carevine, i to ne zato što je taj zakon neka iznimka u tadašnjoj Europi, nego zato što je Metternichov cenzorski sustav bio u prvoj polovici prošlog stoljeća jedan od najefikasnijih u Europi.

Po tom zakonu sve knjige u prodaji morale su biti podvrgnute pregledu lokalnih cenzorskih ureda. Nakon pregleda, knjiga je bila svrstana u jednu od četiriju predviđenih skupina. Knjige koje su dobile oznaku »admittitur« mogle su se slobodno prodavati i uvrštavati u trgovačke kataloge, bibliografije i sl., o njima se moglo pisati u novinama, reklamirati ih itd. Druga skupina, koja je dobivala oznaku »transeat« mogla se slobodno prodavati, ali nije se smjela izlagati u knjižarskim izlozima niti uvrstiti u knjižarske i druge kataloge i popise knjiga. Mnogo strože su se tretirale knjige u dvjema daljim skupinama s oznakama »erga schedam« i »damnatur«. Ne samo da se te knjige ne smiju spominjati u katalogima i bibliografijama nego se one moraju predati policiji.⁷

U instrukcijama koje su regulirale rad knjižara i tiskara, a koje su donesene 1818. godine, do najsitnijih je pojedinosti određeno kako tiskar, odnosno izdavač, mora postupiti prilikom objavljivanja jednog kataloga knjiga. Evo kako glasi ta uredba:

⁵ O tome vidi ukratko L. N. MALCLÈS, *La bibliographie*, 4ème éd, Paris, 1977, str. 26—27.

⁶ Prvo i drugo izdanje *Donijeva* »*Librariae*« analizirao je A. QUONDAM, *La letteratura in tipografia. U: Letteratura italiana. II. Produzione e consumo*. Torino 1983, str. 622—631.

⁷ Ovu kategorizaciju knjiga nalazimo u nekoliko zakonskih akata Austrijske Carevine. Vidi: Piano generale di censura per le Provincie Lombarde, Milano, 1841, gdje su skupljeni ti zakoni i propisi u verziji koja je vrijedila za Lombardiju. O tome opširnije Ivan PEDERIN, Utjecaj austrijske cenzure na prodaju, širenje i reklamiranje knjiga (1810—1848), *Bibliotekarsvo*, 31, 1985, str. 2—33; isti, Austrijska cenzura od 1810. do 1848. i njezin utjecaj na razvitak knjižnica u Dalmaciji. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 30, 1987, str. 19—44.

»U katalogima knjiga Nadcenzor stavlja svoj potpis i daje *imprimatur*, a ukoliko neke naslove treba brisati, dopisuje formulu *omissis deletis*. Nakon što je učinio ono što je trebalo, tiskar donosi Nadcenzoru ispravljene otisak na ponovni pregled, da se Nadcenzor uvjeri da nije u katalogu ostao neki od naslova koje je trebalo izbaciti. Tada Nadcenzor stavlja *imprimatur* na taj drugi otisak i tek tada se katalog može tiskati.«⁸

U XX. stoljeću susrest ćemo dva oštro razdvojena stajališta o ulozi bibliografije i drugih referativnih publikacija u sustavu informiranja. Prema jednome shvaćanju bibliograf, leksikograf itd. moraju u svoje edicije uvrstiti informacije »sine ira et studio« — kako bi rekao Tacit, tj. objektivno i nepristrano, vodeći računa jedino o kriteriju dokumentarnosti, znanstvene ili umjetničke vrijednosti pisane građe. To je onaj kriterij koji je već Gesner formulirao, kriterij koji je nemoguće mimoći posebno u današnje vrijeme kada izlazi golema knjižna građa, među kojom će se naći, kao nikada dosad, velika količina bezvrijedne građe. Shvaćanje, kako jedini ograničavajući čimbenik može biti kvaliteta pisane riječi sve se više afirmira, pa i nameće, čak i u onim društvima u kojima još vladaju totalitarne ideologije.

No XX. stoljeće je također i vrijeme kada je do apsurdna primjenjivan i drugi princip, princip izbacivanja iz referativnih publikacija svih podataka, koji bi mogli naškoditi interesima vladajuće ideologije.

Prvi državnik koji je započeo tužni niz vlastodržaca koji su bibliografima, leksikografima i drugima nametnuli taj model bio je Lenjin. Još 1914. godine, dakle, u vrijeme, kada još nije držao vlast u svojoj zemlji, napisao je jednu kratku recenziju knjige *Sredi knjig* poznatog ruskog bibliologa N. A. Rubakina⁹ u kojoj se arogantno oborio na tzv. buržoaski objektivizam autora. Posebno mu je smetalo to što je Rubakin u predgovoru knjige, odnosno bibliografije, napisao rečenicu, koja je izazvala Lenjinov bijes. Rubakin je, naime, istaknuo da se trudio da mu izbor knjiga bude »što je više moguće objektivno, nepristrano«, a napisao je uz to da je time potpuno otklonio »stranačko stajalište« koje je zamijenio »nepartijskim ili točnije nadpartijskim«. Taj »nepartijski« i »nadpartijski« pristup bio je u oštroj suprotnosti s Lenjinovim shvaćanjem o nužnosti »partijnosti« u referativnim publikacijama.¹⁰

Tu recenziju bi već davno prekrilo veo zaborava da Lenjin nije došao na vlast 1917. godine i da nije vrlo brzo pokazao koliko mu je bilo stalo da se u novoj sovjetskoj državi ne pojave bibliografije i slična djela pravljeni po neprijateljskom ili nadpartijskom principu. Nesreća za sovjetsku bibliografiju bila je upravo ta što se Lenjin bio za nju zainteresirao i što nije trebao netko sa strane reći čemu služe i kakve moraju biti bibliografije. Definitivni udarac »nepartijskoj«, »bezidejnoj«, odnosno objektivnoj bibliografiji zadao je Lenjin 1920. godine kada je potpisao tzv. Lenjinski dekret »O zadacima bibliografskog rada u Ruskoj SFSR«. Kasnije su u istom stilu doneseni i brojni dekreti koji nisu ostavili nikakve dvojbe o tome čemu služi bibliografija u SSSR-u. Svi sovjetski teoretičari bibliografije ponavljaju svoje hvalospjeve o Lenjinovoj »partijnosti« bibliografije, premda se može posumnjati u iskrenost onoga što govore, jer je svakome, a bibliografima posebno, jasno, da je upravo taj zahtjev nanio ogromnu štetu ne samo sovjetskoj bibliografiji nego i sovjetskom društvu općenito. Da nesreća bude veća, sve

⁸ Piano generale..., str. 61.

⁹ Ta je recenzija najprije tiskana u časopisu »Prosvješćenije«, 1914, br. 4. Uvrštena je u *V. I. LENJIN*, Sočinenija. 4. izd., Tom XX. Moskva, 1948, str. 236—238. Vidi i *V. L. Lenin*, Book review of N. A. Rubakin's »Among books«, u: *Lenin, Krupskaja and libraries*, Ed. by S. Simsova, London, 1968, str. 17—19.

¹⁰ Citirano po »Bibliografija. Obščij kurs«. Pod red. *M. A. Briskmana* i *A. D. Ejhngol'ca*. Moskva, 1969, str. 12-13.

zemlje koje su potpale pod sovjetsku dominaciju, ili pak one koje su slijedile sovjetsku ideologiju, slijedile su i Lenjinovo stajalište o »partijnosti« bibliografije na ogromnu štetu svojih zemalja.¹¹

Nije samo u SSSR-u i drugim komunističkim zemljama došlo do kršenja principa objektivnosti u referentnim publikacijama. Tragove »partijnosti«, tj. neobjektivnosti, nalazimo i u referentnim publikacijama koje izlaze i u mnogim demokratskim zemljama, no u XX. stoljeću imamo i drugih ideologija koje su propovijedale i provodile isti partijski princip što ga je inaugurirao u ovom stoljeću Lenjin. Tu je naravno, talijanski fašizam i njemački nacionalsocijalizam. Mussolini je među njima bio najblaži, možda i zato što ni u vrijeme najveće moći nije uspijevaio disciplinirati svoje bibliografe, leksikografe i slične stručnjake i natjerati ih da striktno slijede njegovu antipatiju prema onima koji misle drukčije od njega. Hitler je u tom pogledu bio mnogo oštriji i uspješniji, makar ne tako uspješan kao Lenjin. Ipak, čim su 1933. godine nacionalsocijalisti došli na vlast u Njemačkoj naredili su da se u tekućoj nacionalnoj bibliografiji (*Deutsche Nationalbibliographie*) ne registriraju knjige na njemačkom jeziku koje su izlazile izvan Njemačke — što se inače dotad uvijek radilo, i to zato što su autori tih knjiga bili brojni politički emigranti koji su pred nacionalsocijalistima napustili zemlju. Tu vrlo bogatu i za njemačku kulturu izvanredno važnu knjižnu proizvodnju popisivala je Njemačka knjižnica (*Deutsche Bücherei*) u Leipzigu (*Liste der in den Deutschen Bücherei unter Verschluss gestellten Druckschriften*). Ti su se popisi umnažali i od 1939. do 1944. godine su izlazili kao dodaci spomenutoj nacionalnoj bibliografiji, no oni su se tretirali kao interne publikacije i slale su se samo znanstvenim knjižnicama. Iako su se u te interne popise uvrštavale samo one knjige koje je primala leipziška Njemačka knjižnica, u njima se našlo u svemu 5485 naslova knjiga.¹²

Suvremeno informatičko društvo, uz neminovni kraj totalitarnih društava i ideologija, stvara pretpostavku za afirmaciju onoga modela u referativnim publikacijama, koji je u XVI. stoljeću zastupao Konrad Gesner. Jedna od tih pretpostavki, i to možda najvažnija, jest spoznaja da selekcija informacija koja se zasniva na ideološkim, vjerskim, nacionalnim i sličnim pobudama ima upravo katastrofalne posljedice po ono društvo ili onaj narod u kojem se takva selekcija provodi. Nikada to nije bilo tako evidentno kao u drugoj polovici ovoga stoljeća. Oni koji ne shvaćaju morat će to svoje neshvaćanje vrlo skupo platiti. Mnogi to, uostalom, već i plaćaju.

Na kraju dopustite i nekoliko opaski o Miroslavu Krleži i njegovoj *Jugoslavic* o kojima je na ovom skupu izrečeno mnogo lijepih riječi. S pravom, jer je Krleža stvorio Leksikografski zavod i jer su njegove zasluge na polju naše enciklopedistike zaista ogromne. Ipak, u svezi s mojom temom dopustite mi da kažem nekoliko kritičkih riječi o *Jugoslavic* i o samom Krleži.

Čitajući njegove »*marginalia lexicographica*« vrlo brzo se može doći do zaključka, kako Krleža nije bio tako tolerantan prema onima koji se nisu uklapali u njegovu viziju svijeta, točnije rečeno u njegov intransigentni sustav vrijednosti, kao što se to želi prikazati. Nitko, naravno, ne može osporiti Krleži pravo da o događajima i ljudima misli ono što je mislio, no s obzirom na krah sustava vrijednosti, čiji je on bio jedan od najgorljivijih pobornika, ne možemo zatvarati oči pred onim što je on kao glavni urednik

¹¹ O »partijnosti« u sovjetskoj bibliografiji, s opsežnom starijom literaturom, vidi E. KASINEN, P. N. Berkov and the begining of Soviet Russian book studies (1923—1935), *Libri*, 31, 1981, str. 258—270.

¹² Pamela SPENCE RICHARDS, »Aryan Librarianship«: Academic and research libraries under Hitler. *The Journal of Library History*, 19, 1984, No 2, str. 247; Marta L. DOSA, *Libraries in political scene*. Westport, Greenwood Press, 1974, str. 47.

Jugoslavike radio i ne možemo ne započeti preispitivanje njegova rada u Leksikografskom zavodu i posebno njegov udio u stvaranju te enciklopedije.

Možemo naći valjanih isprika u vremenu i prilikama u kojima je stvarao tu enciklopediju za izrazito ideologizirane sudove o pojedinim povijesnim razdobljima i događajima i pojedinim osobama, ali takve isprike možemo naći i za bilo koga, koji je škarama u ruci kljaštario tuđe tekstove, izbacivao iz edicije već napisane biografije, mijenjao sudove koje su napisali stručnjaci i sl.

Ne možemo a da se na ovome mjestu ne sjetimo *Hrvatske enciklopedije* i ne uspoređujemo Krležine zahvate bazirane na ideološkim pretpostavkama s redaktorskim radom Mate Ujevića. *Hrvatska enciklopedija* izlazila je najvećim dijelom za vrijeme proteklog rata, dakle u vrlo teškim, ratnim vremenima, pa ipak je Mate Ujević uspio i u tim izuzetno teškim vremenima sačuvati svoj znanstveni i ljudski integritet i objelodanjavati ediciju na kojoj se gotovo i ne opaža da je nastala u tim vremenima. Krleža, na žalost, nije uspio, a koliko je tome težio ili nije težio, koliko su za to krive prilike, a koliko je to radio iz uvjerenja, to će morati pokazati detaljnija analiza njegovih »marginalija« i druga građa. No, već sada možemo reći da se Krleža u mnogo slučajeva ponašao mnogo više kao cenzor, negoli kao urednik.

Možemo zato zaključiti, da je Ujevićeva *Hrvatska enciklopedija* mnogo bliže Gesnerovu modelu, dok je *Jugoslavica* mnogo, mnogo bliža modelu Antonija Possevina.

DATA SELECTION IN REFERENCE BOOKS

SUMMARY. Two concepts of reference books were formulated in the 16th century. According to one of them, defended by Konrad Gesner in his *Bibliotheca universalis*, all the authors should be included into reference books regardless of their religious or other affiliations; the other concept was most explicitly presented by the Italian Jesuit Antonio Possevino. He stated that unbiased bibliographic and biographic data would do considerable harm to the Catholic Church, so that only »proper« information should be included into reference books, that is, those that would not refer to heretic, immoral, antistate, and similar books, or to an author condemned by the Church.

The conflict between these two concepts has continued into our times, but it was the totalitarian ideologies of the 20th century (fascism, national socialism, communism) that were particularly keen on applying Possevino's concept far more rigorously than anyone ever has, ousting from reference books (bibliographies, biographic lexicons, encyclopaedias etc.) all the data not corresponding to their sets of values.